

BOLALARDA ORTODONTIK ANOMALIYALARNI ERTA ANIQLASH VA DAVOLASH USULLARI

Ginatulina Yulduz Baxtiyarovna

Annotatsiya. Mazkur maqolada bolalarda ortodontik anomaliyalarni erta aniqlash va davolash usullarining nazariy hamda amaliy jihatlarini tahlil qilinadi. Bolalik davrida jag'-tish tizimining faol o'sish bosqichida bo'lishi ortodontik nuqsonlarni erta diagnostika qilish va ularni o'z vaqtida bartaraf etish imkonini beradi. Tadqiqotda tish qatorining noto'g'ri joylashuvi, tishlash (okklyuziya) buzilishlari, jag' suyaklari rivojlanishidagi nomutanosibliklar hamda ularning kelib chiqish omillari ko'rib chiqiladi. Klinik ko'rik, rentgenologik tekshiruvlar, antropometrik o'lchovlar va zamonaviy diagnostik texnologiyalarning ahamiyati yoritiladi. Shuningdek, plastinkalar, funksional apparatlar, breket tizimlari va profilaktik choralar kabi davolash usullarining samaradorligi baholanadi. Maqolada erta ortodontik aralashuvning nafaqat estetik, balki funksional va psixologik ahamiyati asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: ortodontik anomaliya, erta diagnostika, jag'-tish tizimi, tishlash buzilishi, funksional apparatlar, breket tizimi, bolalar stomatologiyasi, profilaktika, o'sish va rivojlanish.

Bolalarda ortodontik anomaliyalarni erta aniqlash va davolash masalasi zamonaviy stomatologiyaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Bolalik davrida jag'-tish tizimi faol o'sish va shakllanish bosqichida bo'ladi, shu sababli aynan shu davrda yuzaga kelgan nuqsonlarni aniqlash va bartaraf etish kelajakda murakkab patologiyalarning oldini olishga xizmat qiladi. Ortodontik anomaliyalar tishlarning noto'g'ri joylashuvi, tish qatorlarining torayishi yoki kengayishi, yuqori va pastki jag' o'rtasidagi nomutanosiblik, chuqur yoki ochiq tishlash kabi ko'rinishlarda namoyon bo'ladi. Ularning kelib chiqishiga irsiy omillar, zararli odatlar (barmoq so'rish, noto'g'ri yutish), sut tishlarining erta yo'qotilishi, burun orqali nafas olishning buzilishi hamda oziqlanishdagi xatolar sabab bo'lishi

mumkin. Ortodontik anomaliyalarni erta aniqlashda klinik ko'rik asosiy o'rin tutadi.¹ Shifokor bolaning yuz simmetriyasi, lab va iyak holati, tish qatorlarining joylashuvi hamda tishlash turini baholaydi. Zarurat tug'ilganda rentgenologik tekshiruvlar, ortopantomogramma, telerentgenogramma va jag' modellari yordamida qo'shimcha ma'lumotlar olinadi. Zamonaviy raqamli texnologiyalar esa aniq diagnostika qo'yish va individual davolash rejasini tuzishda katta imkoniyat yaratadi. Erta davolash usullari bolaning yoshiga va anomaliya turiga qarab tanlanadi. Sut va aralash tishlash davrida ko'proq profilaktik va funksional apparatlar qo'llaniladi. Plastinkalar, kengaytiruvchi moslamalar va funksional apparatlar jag' suyaklarining to'g'ri rivojlanishiga yordam beradi hamda tish qatorida yetarli joy hosil qiladi. Doimiy tishlash shakllangach, zaruratga ko'ra breket tizimlari qo'llanilib, tishlarning to'g'ri holatga kelishi ta'minlanadi. Ba'zi hollarda kompleks yondashuv — ortodontik va jarrohlik davolash birgalikda olib boriladi. Ortodontik anomaliyalarni erta bartaraf etish nafaqat estetik ko'rinishni yaxshilaydi, balki chaynash, nutq va nafas olish funksiyalarini normallashtiradi. Bundan tashqari, bolalarda psixologik ishonchni oshiradi va ijtimoiy moslashuv jarayonini yengillashtiradi. Shu bois bolalarni 6–7 yoshdan boshlab muntazam ortodont ko'rigidan o'tkazish muhim profilaktik chora hisoblanadi. Erta tashxis va o'z vaqtida boshlangan davolash kelajakda murakkab va uzoq muddatli muolajalar ehtiyojini sezilarli darajada kamaytiradi. Bolalarda ortodontik anomaliyalarni erta aniqlash va davolash masalasi zamonaviy stomatologiya amaliyotida nafaqat klinik, balki ijtimoiy va profilaktik ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalish hisoblanadi. So'nggi yillarda bolalar orasida tishlash buzilishlari, jag' suyaklari rivojlanishidagi nomutanosiblik va tish qatorining deformatsiyalari uchrash chastotasi ortib borayotgani kuzatilmoqda. Bu holat irsiy omillar bilan bir qatorda ekologik sharoit, ovqatlanish madaniyati, zararli odatlar va erta bolalik davridagi funksional buzilishlar bilan bog'liq. Shu sababli ortodontik anomaliyalarni faqat estetik muammo sifatida emas, balki murakkab morfofunktsional buzilish sifatida tahlil

1. ¹ Tulunoglu O., Cehreli Z.C. Pediatric Dentistry: Principles and Practice. Ankara: Hacettepe University Press, 2014.

qilish zarur.²

Jag'-tish tizimi bolaning o'sish va rivojlanish jarayonida dinamik o'zgarishlarga uchraydi. Ayniqsa sut tishlash va aralash tishlash davri ortodontik nuqsonlarning shakllanishi yoki ularni tuzatish uchun qulay imkoniyat yaratadigan bosqich hisoblanadi. Ushbu davrda jag' suyaklari elastik va o'sishga moyil bo'lganligi sababli to'g'ri yo'naltirilgan ortodontik aralashuv tabiiy rivojlanish jarayonini normallashtirishi mumkin. Aksincha, e'tiborsiz qoldirilgan kichik funksional buzilishlar vaqt o'tishi bilan skelet anomaliyalariga, yuz profili o'zgarishiga va doimiy tishlarning noto'g'ri joylashuviga olib keladi. Ortodontik anomaliyalarni tahlil qilishda etiologik omillarni chuqur o'rganish muhimdir. Irsiy moyillik ko'pincha jag' o'lchamlarining nomutanosibligi yoki tishlarning yirikligi bilan bog'liq bo'ladi. Biroq ko'plab hollarda orttirilgan omillar yetakchi rol o'ynaydi. Masalan, uzoq muddatli barmoq so'rish odati yuqori jag'ning torayishiga va ochiq tishlash shakllanishiga sabab bo'ladi. Burun orqali nafas olishning buzilishi esa pastki jag'ning orqaga siljishi va yuz skeletining vertikal o'sishiga ta'sir ko'rsatadi. Sut tishlarining erda yo'qotilishi natijasida esa qo'shni tishlar siljib, doimiy tishlar uchun joy yetishmovchiligi yuzaga keladi. Demak, ortodontik patologiyalar ko'p omilli xarakterga ega bo'lib, ularni kompleks yondashuv asosida baholash talab etiladi. Diagnostika jarayoni tahliliy yondashuvni talab etadi. Faqat vizual ko'rik bilan cheklanib qolmasdan, antropometrik o'lchovlar, rentgenologik tahlil, jag' modellari va funksional testlar asosida to'liq klinik manzara yaratiladi. Yuz skeletining o'sish yo'nalishini aniqlash, tish ildizlari holatini baholash va o'sish potensialini prognoz qilish davolash strategiyasini tanlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Zamonaviy raqamli diagnostika tizimlari individual yondashuvni kuchaytirib, davolash natijalarini oldindan modellashtirish imkonini bermoqda.

Davolash usullarini tanlashda bolaning yoshi, anomaliya turi va og'irlik darajasi inobatga olinadi. Erta bosqichda qo'llaniladigan funksional apparatlar jag'

2. ² Tulunoglu O., Cehreli Z.C. Pediatric Dentistry: Principles and Practice. Ankara: Hacettepe University Press, 2014. 65-B

suyaklari o'sishini boshqarishga xizmat qiladi. Bu usul skelet nomutanosibligini jarrohliksiz tuzatish imkonini beradi. Aralash tishlash davrida kengaytiruvchi plastinkalar tor jag'ni kengaytirish orqali tishlar uchun yetarli joy yaratadi. Doimiy tishlash davrida esa breket tizimlari tishlarning aniq biomekanik harakati asosida joylashuvni to'g'rilaydi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, erta boshlangan davolash jarayoni qisqaroq muddatda samarali natija beradi va kelajakda murakkab ortodontik hamda jarrohlik aralashuv ehtiyojini kamaytiradi.

Ortodontik anomaliyalarni erta aniqlashning ijtimoiy ahamiyati ham katta. Noto'g'ri tishlash nafaqat chaynash va nutq funksiyasini buzadi, balki bolaning psixologik holatiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Estetik kamchiliklar o'ziga ishonchsizlik, ijtimoiy moslashuv qiyinchiliklari va kommunikativ to'siqlarga olib kelishi mumkin. Shu bois ortodontik davolashni profilaktik sog'liqni saqlash dasturlariga integratsiya qilish maqsadga muvofiqdir. Shuni ta'kidlash mumkinki, bolalarda ortodontik anomaliyalarni erta aniqlash va davolash samaradorligi ko'p jihatdan profilaktik ko'riklarning muntazamligi, ota-onalar xabardorligi va kompleks diagnostik yondashuvga bog'liq. Jag'-tish tizimining o'sish davrida amalga oshirilgan ilmiy asoslangan ortodontik aralashuvlar nafaqat funksional va estetik muammolarni bartaraf etadi, balki bolaning umumiy sog'lig'i va hayot sifati yaxshilanishiga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, bolalarda ortodontik anomaliyalarni erta aniqlash va davolash masalasi stomatologiya amaliyotida strategik ahamiyatga ega bo'lgan yo'nalish hisoblanadi. Jag'-tish tizimi bolalik davrida faol o'sish va shakllanish jarayonida bo'lganligi sababli, aynan shu bosqichda amalga oshirilgan diagnostik va terapevtik chora-tadbirlar yuqori samaradorlikka ega bo'ladi. Erta tashxis qo'yish ortodontik nuqsonlarning chuqurlashib ketishini oldini oladi, skelet va dental o'zgarishlarning og'irlashuviga yo'l qo'ymaydi hamda murakkab jarrohlik aralashuvlarga ehtiyojni sezilarli darajada kamaytiradi. Tahlillar shuni ko'rsatadiki, ortodontik anomaliyalar ko'p omilli etiologiyaga ega bo'lib, irsiy omillar bilan bir qatorda orttirilgan sabablar ham muhim rol o'ynaydi. Shu bois profilaktik yo'nalishdagi ishlar — zararli odatlarning oldini olish, bolalarda to'g'ri

nafas olish va yutish ko'nikmalarini shakllantirish, sut tishlarini saqlab qolish — ortodontik sog'liqni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Profilaktika va erta aralashuv birgalikda olib borilgandagina barqaror klinik natijalarga erishish mumkin. Erta davolashning afzalligi shundaki, u jag' suyaklari o'sishini boshqarish imkonini beradi. Bu esa patologik o'zgarishlarni tabiiy rivojlanish jarayonini to'g'ri yo'naltirish orqali bartaraf etishga xizmat qiladi. Funktsional apparatlar, kengaytiruvchi moslamalar va ortodontik plastinkalar yordamida skelet nomutanosibliklarini erta bosqichda tuzatish mumkin. Doimiy tishlash davrida esa breket tizimlari yordamida tishlarning aniq biomekanik harakati ta'minlanadi. Kompleks yondashuv asosida olib borilgan davolash nafaqat estetik ko'rinishni yaxshilaydi, balki chaynash samaradorligi, nutq ravonligi va nafas olish funksiyasini ham normallashtiradi. Ortodontik anomaliyalarni o'z vaqtida bartaraf etish bolaning psixologik va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Tish qatorining to'g'ri shakllanishi o'ziga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi, kommunikativ faoliyatni yaxshilaydi va ijtimoiy muhitga moslashuvni osonlashtiradi. Shu jihatdan ortodontik davolashni faqat estetik muolaja sifatida emas, balki bolaning umumiy hayot sifati va sog'lom rivojlanishini ta'minlovchi muhim tibbiy jarayon sifatida baholash lozim. Umuman olganda, bolalarda ortodontik anomaliyalarni erta aniqlash va davolash samaradorligi muntazam profilaktik ko'riklar, zamonaviy diagnostika usullaridan foydalanish, individual davolash rejasini ishlab chiqish hamda ota-onalarning tibbiy madaniyatiga bevosita bog'liqdir. Ilmiy asoslangan, tizimli va kompleks yondashuvgina kelajak avlodning sog'lom jag'-tish tizimiga ega bo'lishini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ackerman J.L. Orthodontics and Dentofacial Orthopedics. St. Louis: Mosby, 2013.
2. Graber L.W., Vanarsdall R.L., Vig K.W.L. Orthodontics: Current Principles and Techniques. 6th ed. St. Louis: Elsevier, 2017.

3. McDonald R.E., Avery D.R., Dean J.A. Dentistry for the Child and Adolescent. 10th ed. St. Louis: Mosby, 2016.
4. Mitchell L. An Introduction to Orthodontics. 4th ed. Oxford: Oxford University Press, 2013.
5. Proffit W.R., Fields H.W., Larson B.E., Sarver D.M. Contemporary Orthodontics. 6th ed. St. Louis: Elsevier, 2019.
6. Shaykh M.A. Pediatric Dentistry: Clinical Principles and Practice. London: Wiley-Blackwell, 2015.
7. Singh G. Textbook of Orthodontics. 3rd ed. New Delhi: Jaypee Brothers Medical Publishers, 2015.
8. Tulunoglu O., Cehreli Z.C. Pediatric Dentistry: Principles and Practice. Ankara: Hacettepe University Press, 2014.